

Identifying and Validating the Conflict Consequences over Rangeland Utilization in West Azerbaijan Province: Convergence of Qualitative and Quantitative Methods

Latif Haji¹, Dariush Hayati^{2*}

¹ Ph.D. Graduate, Department of Agricultural Extension and Education, School of Agriculture, Shiraz University, Shiraz, Iran

² Professor, Department of Agricultural Extension and Education, School of Agriculture, Shiraz University, Shiraz, Iran,

Email: Hayati@shirazu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Full Paper

Article history:
Received: 29.05.2023
Revised: 11.07.2023
Accepted: 22.08.2023

Keywords:
Conflict resolution
Mixed analysis
Natural resources
Tragedy of commons
Rangeland management

ABSTRACT

The present study is an applied research that seeks to identify and validate the conflict consequences over rangeland exploitation in West Azerbaijan province. The implementation process of the current research was based on a mixed approach that was carried out in two qualitative and quantitative stages. The sampling method in the qualitative and quantitative part of the research was the purposive snowball sampling and stratified random sampling methods, respectively. The statistical population of the research qualitative part is 17 experts/proficients and the quantitative part is made up of 363 local exploiters. Related data in both stages were analyzed using different methods, i.e. Thematic Analysis and Confirmatory Factor Analysis. Thematic analysis classified the identified conflict consequences into four Normative-Value", "Environmental", "Economic" and "Managerial" factors. Then, second-order confirmatory factor analysis was used to validate the identified conflict consequences. The analyzes proved that the validity, reliability, and, fit indices of the factor structure model were appropriate. The results obtained based on the participants' opinions in this research can provide a correct insight into long-term policies to resolve the conflict over rangeland exploitation and management. In general, this study suggests that rangeland management strategies should be adopted based on the conditions and capacities of the local people.

Cite this article: Haji, L., & Hayati, D. (2023). Identifying and Validating the Conflict Consequences over Rangeland Utilization in West Azerbaijan Province: Convergence of Qualitative and Quantitative Methods. *Journal of Rural Development and Extension Studies*, 1 (1), 21-34.

شناسایی و اعتبارسنجی پیامدهای تضاد در بهره‌برداری از مراعات استان آذربایجان غربی: همگرایی روش‌های کیفی و کمی

لطیف حاجی^۱، داریوش حیاتی^{۲*}

^۱ دانش‌آموخته دکتری بخش ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران،

^۲ استاد بخش ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران، رایانامه: Hayati@shirazu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	مطالعه حاضر یک پژوهش کاربردی است که به دنبال شناسایی و اعتباریابی پیامدهای تضاد
مقاله کامل علمی- پژوهشی	بر سر بهره‌برداری از مراعات استان آذربایجان غربی است. فرآیند اجرای پژوهش حاضر بر اساس رویکرد آمیخته بود که در دو مرحله کیفی و کمی انجام شد. روش نمونه‌گیری در بخش کیفی و کمی پژوهش، به ترتیب روش هدفمند گلوله برفی و تصادفی طبقه‌ای بود. جامعه آماری بخش کیفی پژوهش را ۱۷ نفر از کارشناسان و خبرگان و بخش کمی را ۳۶۳ نفر از بهره‌برداران محلی تشکیل می‌دهد. داده‌های مرتبط در هر دو مرحله با استفاده از روش‌های مختلف یعنی تحلیل مضمون و تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم تجزیه و تحلیل شدند. تحلیل مضمون، پیامدهای شناسایی شده تضاد را در چهار عامل هنجاری-ارزشی، محیط‌زیستی، اقتصادی و مدیریتی طبقه‌بندی کرد. سپس به منظور اعتباریابی پیامدهای شناسایی شده تضاد از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم استفاده شد. تحلیل‌ها مطلوب بودن روایی، پایایی و شاخص‌های برازش مدل ساختار عاملی را اثبات کرد. نتایج به دست آمده بر اساس نظرات شرکت‌کنندگان در این پژوهش، می‌تواند بینش درستی در مورد سیاست‌های بلندمدت برای حل تضاد بر سر بهره‌برداری و مدیریت مراعات فراهم کند. به‌طورکلی این مطالعه پیشنهاد می‌کند که راهکارهای مدیریت مراعات بر اساس شرایط و ظرفیت‌های مردم محلی اتخاذ گردد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۸	
تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۴/۲۰	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۳۱	
واژه‌های کلیدی:	
حل تضاد	
تحلیل مختلط	
منابع طبیعی	
ترازادی عوام	
مدیریت مرتع	

استاد: لطیف، ح.، و حیاتی، د. (۱۴۰۲). شناسایی و اعتبارسنجی پیامدهای تضاد در بهره‌برداری از مراعات استان آذربایجان غربی: همگرایی روش‌های کیفی و کمی. *تحقیقات ترویج و توسعه روستایی*، ۱ (۱)، ۳۴-۲۱.

مقدمه

مراتع به‌عنوان بزرگ‌ترین زیست‌بوم انسان در سراسر جهان (Ellis & Ramankutty, 2008)، خدمات گسترده‌ای را ارائه می‌دهند که از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برای انسان ارزشمند است (Sharafatmandrad & Mashizi, 2020). به‌طوری‌که این اکوسیستم‌های طبیعی تأمین‌کننده‌ی معیشت و زندگی انسان‌ها هستند (Petursdottir *et al.*, 2020). این در حالی است که استفاده ناپایدار از مراتع آن را با تهدید جدی رو به رو کرده است (Biggs *et al.*, 2008). متأسفانه، در نیم‌قرن اخیر، به دلیل کاهش تعلق خاطر، ظهور و بروز انواع مدعیان در عرصه‌های مرتعی (Haji & Hayati, 2022) و شرایط شکننده اجتماعی و اقتصادی بهره‌برداران، بهره‌برداری و مدیریت مراتع دستخوش دگرگونی و تغییرات زیادی شده است (سعیدی گراغانی، ۱۳۹۲). فشار مداوم بر منابع به دلیل گسترش جمعیت، کاهش ظرفیت‌های اقتصادی و ضرورت برآوردن نیازهای روبه رشد انسان (Savari *et al.*, 2022a)، کاهش کیفیت و کمیت منابع طبیعی تجدید پذیر از قبیل مراتع را به دنبال داشته است (Savari *et al.*, 2022b).

مراتع بنا به دلایل انسانی و طبیعی که همدیگر را تغذیه می‌کنند، به‌سرعت در حال تغییر هستند (Wassie, 2020). ترکیب دو عامل انسانی و طبیعی منجر به تنش و کمبود منابع مرتعی شده است (Kalilou, 2021). به‌طورکلی، ازجمله عوامل طبیعی می‌توان به تغییرات آب و هوایی اشاره کرد. همچنین، استفاده ناپایدار و مدیریت ضعیف را از جمله عوامل انسانی برشمرد (Haji *et al.*, 2020; Petursdottir *et al.*, 2020). این مشکلات بیشتر حاکی از این واقعیت است که مرتع یک منبع مشترک است (Sun, 2007) و به‌آسانی در دسترس همگان قرار دارد (Hileman *et al.*, 2016). منابع مشترک، منابعی هستند که اولاً نمی‌توان به‌راحتی مانع بهره‌برداری ذینفعان آن شد و دوماً بهره‌برداری یک ذینفع از این منابع، دسترسی دیگران را به آن کاهش می‌دهد (Alipour & Arefipour, 2019). هاردین (۱۹۶۴) از این قضیه تحت عنوان تراژدی عوام نام می‌برد؛ افرادی که در یک منبع مشترک سهم دارند، تلاششان بر این است که به نفع خودشان عمل کنند، به این شکل که اگر همکاری مشترک داشته باشند نتیجه‌ی بهتری عایدشان خواهد شد (Blanco *et al.*, 2019). این وضعیت پیچیده منابع طبیعی از جمله مرتع، پیامدهای زیادی به دنبال داشته، افزایش رقابت و تضاد بین بهره‌برداران یکی از این پیامدها می‌باشد که گاهی توأم با خشونت نیز بوده است (بیژنی و حیاتی، ۱۳۹۲). همین تضاد دوباره تخریب منابع موجود را در یک حلقه معیوب تشدید می‌کند (Wassie, 2020).

تضاد بین سیاست‌های حفاظتی و نیازهای اقتصادی و اجتماعی مردم محلی (Kraaij & Milton, 2006) که نقش عامل انسانی و شیوه‌های مدیریت او را برجسته می‌کند، موجبات تخریب مراتع را فراهم آورده است (Sircely *et al.*, 2019). تضاد هنگامی رخ می‌دهد که طرفین تضاد با اهداف، منافع یا ایده‌های ناسازگار مواجه بوده و در تلاش برای تحقق آن باشند (Cloke & Goldsmith, 2011; Kotter, 2012). آنتونیونی (۱۹۹۸) تضاد را به عنوان یک فرآیند تعاملی که در اثر ناسازگاری، اختلاف‌نظر یا ناهماهنگی درون یا بین نهادهای اجتماعی شناخته می‌شود، تعریف کرده است (Antonioni, 1998). تضاد نتیجه ناکارآمدی ناشی از ارتباط ضعیف، عدم اعتماد بین مردم و عدم برآوردن نیازها و آرزوهای افراد است (Robbins & Judge, 2013). به‌طورکلی، فرآیندی است که در آن یک فرد متوجه می‌شود که منافع آن تحت تأثیر طرف دیگر قرار می‌گیرد (Lee, 2008)، منافع در معرض خطر می‌تواند فردی یا جمعی باشد (Nordby, 2018).

مشکلات مدیریتی و گاهی ساختاری در کنار مشکلات حقوقی در عرصه منابع ملی از مهم‌ترین عواملی است که باعث افزایش تجاوز و تخریب مراتع شده و زمینه نقصان و امنیت شغلی بهره‌برداران را فراهم آورده است (Göl *et al.*, 2011; Bijani *et al.*, 2020; حسین زاده و همکاران، ۱۳۹۷). این امر موجب خسارات محیط‌زیستی، اقتصادی و اجتماعی زیادی شده که بیشتر آن‌ها در نتیجه رفتارهای نامناسب و بهره‌برداری‌های بی‌رویه انسان از مراتع بوده است (FAO, 2013; Bijani *et al.*, 2020). از دیگر عواقب این تضادها را می‌توان در گسترش فعالیت‌های کشاورزی، مهاجرت، شهرنشینی سریع، کاهش کیفیت و کمیت مراتع، فرسایش خاک، کاهش تنوع زیستی و جلوگیری از خدمات اکوسیستم، تغییر اقلیم، آلودگی محیط‌زیست و حتی آسیب زدن به سلامتی و بقای انسان پیگیری نمود (Jouanjan *et al.*, 2014; Wassie, 2020; Bijani *et al.*, 2020; Haji *et al.*, 2023).

این تحقیق در استان آذربایجان غربی انجام شد. این منطقه در شمال غربی ایران واقع شده است. اقتصاد روستایی این استان بیشتر مبتنی بر کشاورزی و دامپروری است. مراتع استان آذربایجان غربی بالغ بر ۲/۵ میلیون هکتار ۶۰ درصد وسعت استان را به خود اختصاص می‌دهد که نقش مهمی در اقتصاد و معیشت خانوارهای روستایی و بهره‌برداران استان دارد. طبق گزارش اداره کل محیط‌زیست استان آذربایجان غربی (۱۴۰۰)، مراتع استان دارای حدود ۱۴۰۰ گونه گیاهی، بیش از ۵۸ گونه پستاندار، ۳۰۲ گونه پرنده و بیش از ۲۵ گونه خزندگان و دوزیستان در مراتع استان می‌باشد. از نظر پوشش گیاهی، فقط ۳۰ درصد، مراتع استان وضعیت مناسبی دارد. با این وصف، در سال‌های اخیر موضوع تصرف، تعدی، تخریب مراتع و به تبع آن تضادهای اجتماعی که به نوعی تشکیل یک چرخه معیوبی را داده‌اند، مورد توجه افکار عمومی و دولت واقع شده است. عوامل طبیعی و انسانی جهت بهره‌برداری و مدیریت نامناسب در این بخش به‌عنوان متهم اصلی این بحران معرفی شده است. اگرچه برنامه‌ها و اقدامات متعددی نیز برای کاهش این وضعیت مطرح شده ولی تغییرات چندانی حاصل نشده است. (سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۷). بر این اساس، بررسی پیامدهای تضاد در بهره‌برداری و مدیریت مراتع یکی از اولویت‌های تحقیقاتی در این استان می‌باشد؛ بنابراین، این مطالعه به دنبال ارائه یک تصویر کلی در رابطه با پیامدهای تضاد بر سر بهره‌برداری و مدیریت مراتع است. چراکه آگاهی از عواقب تضاد می‌تواند به همگرایی دیدگاه‌های ذینفعان مختلف در جهت بهره‌برداری صحیح و حفاظت از مراتع کمک شایانی کند (Haji & Hayati, 2023). از این رو، هدف کلی مطالعه حاضر شناسایی و اعتباریابی پیامدهای تضاد بین ذینفعان مختلف می‌باشد.

روش‌شناسی پژوهش

این مطالعه به شناسایی و بررسی پیامدهای تضاد می‌پردازد. به منظور درک بهتر موضوع مطالعه حاضر از یک روش همگرایی ترکیبی برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها که متکی بر اصول پارادایمی پراگماتیسم است استفاده شد (Clark & Creswell, 2008). در این تحقیق از طرح/ رویکرد متوالی اکتشافی (Sequential Explanatory Design) استفاده شد. در این طرح ابتدا داده‌های کیفی و سپس کمی جمع‌آوری و تحلیل می‌شود (Creswell *et al.*, 2003). هدف از انجام مرحله کیفی، پاسخ به این سؤال است که تضاد در بهره‌برداری از مراتع چه پیامدهایی دارد. اطلاعات در بخش کیفی از طریق مصاحبه‌های اکتشافی نیمه‌ساختارمند گردآوری شد. با این وجود، هنگام انجام مصاحبه‌ها، متناسب با شرایط و جو مصاحبه سؤال‌های بیشتری مطرح شد تا مصاحبه‌شوندگان اطلاعات گسترده‌تر و عمیق‌تری را در اختیار پژوهشگر قرار دهند. جامعه آماری این بخش از تحقیق را ۱۷ نفر از متخصصان و کارشناسان منابع طبیعی،

حفاظت از محیط‌زیست و جهاد کشاورزی استان آذربایجان غربی تشکیل می‌دهد که اشراف کلی بر موضوع تحقیق داشتند که به روش نمونه‌گیری هدفمند گلوله برفی انتخاب شدند. مصاحبه‌ها از خبرگان تا زمان اشباع نظری ادامه یافت. پس از تبدیل مصاحبه‌ها به داده‌های متنی و انجام دادن تحلیل ابتدایی، به‌منظور اطمینان از مناسب بودن اطلاعات استخراج‌شده حاصل از تفسیر مصاحبه‌ها فرآیند اجرای کار به مشارکت‌کنندگان باز ارسال شد (حاجی و همکاران، ۱۳۹۸). جهت تحلیل داده‌ها در این بخش از تکنیک تحلیل مضمون استفاده شد. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است (Braun & Clarke, 2006).

هدف از انجام مرحله کمی تحقیق نیز اعتباریابی و تعیین اهمیت پیامدهای تضاد بر اساس فاز کیفی بود؛ بنابراین، پس از مشخص شدن تمام مقوله‌های تشکیل‌دهنده پیامدهای تضاد در بهره‌برداری و مدیریت مراتع استان آذربایجان غربی، تعداد متناسبی گویه مناسب برای هر یک استخراج شد. به همین منظور، پرسشنامه‌ای با ۴۶ سؤال بر اساس طیف لیکرت ۵ درجه‌ای (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم)، طراحی شد. پس از طراحی پرسشنامه، به منظور برآورد میزان روایی آن، پرسشنامه در اختیار پانلی از صاحب‌نظران و اساتید دانشگاه شیراز، قرار گرفت. همچنین، از شاخص میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) برای تعیین روایی تشخیصی پرسشنامه استفاده شد. محققان مختلف مقدار ۰/۵ به بالا را برای مناسب بودن این شاخص تعیین کرده‌اند. سپس به‌منظور برآورد پایایی ابزار تحقیق، در یک بررسی مقدماتی (Pilot study) خارج از جامعه تحقیق، تعداد ۳۰ پرسشنامه توزیع شد. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها مقدار پایایی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ (۰/۸۹) دست آمد. همچنین به منظور غلبه بر نارسایی‌های آلفای کرونباخ از جمله اینکه برای همه گویه‌های یک سازه ارزش یکسانی قائل است از پایایی ترکیبی (مقادیر بالای ۰/۷) نیز استفاده شد. جامعه آماری این مرحله نیز شامل ۶۶۸۶۷ بهره‌بردار محلی از مراتع در استان آذربایجان غربی بود. برای تعیین حجم نمونه از جدول کرجسی و مورگان (Krejcie & Morgan, 1970) و روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب استفاده شد که حجم نمونه ۳۸۴ نفر برآورد شد (جدول ۱). درنهایت پس از جمع‌آوری داده‌ها، به دلیل نامناسب بودن و ناکافی بودن داده‌ها ۳۶۳ پرسشنامه مورد تحلیل قرار گرفت. برای تحلیل اطلاعات کمی از نرم‌افزارهای SPSS19 و Lisrel8.80 استفاده شد.

جدول ۱- بهره‌برداران مراتع استان آذربایجان غربی و تعداد نمونه

بخش	شهر	جامعه	نمونه
شمال	ماکو	۸۵۰۰	۴۹
	خوی	۱۴۷۵۵	۸۵
	ارومیه	۱۹۴۲۴	۱۱۱
مرکز	نقده	۳۹۰۵	۲۲
	پیرانشهر	۱۶۳۱۸	۹۴
	بوکان	۳۹۶۵	۲۳
جنوب	جمع	۶۶۸۶۷	۳۸۴

منبع: یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش

داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه با ۱۷ نفر از گروه‌های مختلف بهره‌برداران آگاه روستایی، متخصصان و مروجان و همچنین مرور منابع نظری و تجربی تحقیق مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در بخش کیفی برای تحلیل مصاحبه‌ها از

روش تحلیل مضمون استفاده شد. فرآیند تحلیل مضمون طی سه مرحله "کدگذاری باز"، "کدگذاری محوری" و "کدگذاری انتخابی" انجام شد: مرحله اول، کدگذاری باز: در این مرحله واحد تحلیل به صورت سطر به سطر، عبارت به عبارت و پاراگراف به پاراگراف بود. مرحله دوم، کدگذاری محوری: هدف این مرحله به دست آوردن اطلاعات به صورت یک شبکه مرتبط از طریق برقراری پیوند بین مقوله‌ها و مفاهیم ایجادشده در مرحله قبل بود. مرحله سوم نیز کدگذاری انتخابی جهت پالایش و ادغام مقوله‌ها برای توسعه طرح نظری تحقیق بود. در مرحله اول تعداد ۴۶ مفهوم/تم اولیه تحت عنوان پیامدهای تضاد به صورت کدگذاری باز از مصاحبه‌ها استخراج شد، سپس برای انسجام بیشتر مفاهیم، ۱۸ تم فرعی/ زیر مقوله پیامد بر اساس روش کدگذاری محوری به دست آمد. در نهایت در مرحله کدگذاری انتخابی تعداد ۴ تم اصلی تحت عنوان پیامدهای تضاد شناسایی و استخراج شدند (جدول ۲).

جدول ۲- تحلیل موضوعی: دسته‌بندی عناصر و استخراج مضامین پیامدهای تضاد

تم اصلی (کدگذاری انتخابی)	تم فرعی (کدگذاری محوری)	مفهوم (کدگذاری باز)
هنجاری - ارزشی	مهاجرت و انزوای افراد	مهاجرت و آوارگی بهره‌برداران روستایی
		به حاشیه رفتن گروه‌های ضعیف جامعه از دست دادن پایگاه اجتماعی
	بی‌اعتمادی	شکل‌گیری بدبینی نسبت به فعالیت‌های مشارکتی مدیریت مرتع
		تشدید رقابت برای بهره‌کشی از مراتع
	خشونت	تشدید اختلافات قومیتی و گاهی خشونت بین افراد جامعه
		افزایش استرس و فشارها
	امنیت شکننده	گسترش هرج و مرج در جامعه
		شکل‌گیری جنبش‌های مدنی در جامعه
	فراموشی ارزش‌ها و سنت‌ها	تحولات پیش‌بینی نشده و سریع در قشربندی اجتماعی
		کاهش دل‌بستگی مردم به محیط
کاهش کیفیت زندگی	فروپاشی ارزش‌ها و باورها در جامعه محلی	
	فروپاشی نظام‌های تولید جمعی (نظام‌های عرفی و بومی) در بهره‌برداری از مراتع	
کاهش درآمد	مختل شدن رفاه و آسایش جامعه	
	کاهش بردباری و آستانه تحمل طرفین اختلاف	
ناامنی غذایی	کاهش سهم مراتع در تولید ملی	
	کاهش فرآورده‌های دامی	
تغییر الگوی تولید اقتصادی	به خطر افتادن امنیت غذایی	
	کاهش تولید در بخش روستایی	
توسعه‌ی بیکاری و فقر جامعه	بی‌ثباتی در بازار محصولات دامی	
	تغییر الگوی تولید در بخش روستایی	
تشدید گرانی	توسعه‌ی بیکاری در بین بهره‌برداران	
	تشدید فقر در جوامع محلی	
	کاهش تاب‌آوری اقتصادی جوامع وابسته به مراتع	
	افزایش هزینه‌های تولید	

مفهوم (کدگذاری باز)	تم اصلی (کدگذاری انتخابی)	تم فرعی (کدگذاری محوری)
افزایش هزینه‌های پایدارسازی بهره‌برداری از مراتع		
تخریب پوشش گیاهی		
کمبود منابع مرتعی		
به هم خوردن اکوسیستم	کاهش کمی و کیفی	
استفاده بیش از حد از منابع مراتع	منابع مرتعی	
تغییر کاربری مراتع		
کاهش محیط کافی برای چرای دام		
از بین رفتن حاصلخیزی و فرسایش خاک مراتع		
رائش و فرونشست زمین	شرایط جوی/ شکنندگی	محیط‌زیستی
آلودگی هوا	شرایط اکولوژیکی	
تسریع خشک‌سالی و بیابان‌زایی		
از بین رفتن برخی گونه‌های گیاهی	تغییرات در جمعیت	
از بین رفتن حیات وحش	گونه‌های بومی	
رها کردن پسماندها در طبیعت		
سوزاندن مراتع	کم شدن زیبایی طبیعت	
از بین رفتن مناظر زیبای طبیعی		
توسعه‌ی قانون‌گریزی ذی‌نفعان	اجرا نشدن قانون	
عدم اجرای دقیق قوانین و مقررات		
اجرایی نشدن طرح‌های مرتع‌داری (بذرکاری، احداث آبشخور، قرق، ساماندهی مراتع و چرای متناوب)	عدم موفقیت اجرا	
دلسردی برخی از ذی‌نفعان و نهادها برای مشارکت در مدیریت پایدار مراتع	طرح‌ها	مدیریتی
پیچیده شدن فرآیند تصمیم‌گیری در سطوح بالای مدیریتی		
پیچیدگی فرآیند حل تعارض بین افراد	ناتوانی در حل تضاد	
عمیق‌تر شدن شکاف بین ذی‌نفعان بهره‌بردار از مراتع		

منبع: یافته‌های پژوهش

تجزیه و تحلیل داده‌های توصیفی نشان داد که میانگین سنی پاسخ‌دهندگان تقریباً ۴۱ سال بود. از نظر جنسیت، اکثریت مرد بودند. یافته‌های سطح تحصیلات در این پژوهش نشان داد که ۳۸ نفر از آزمودنی‌ها دارای تحصیلات دانشگاهی بودند. علاوه بر این، یافته‌های توصیفی نشان داد میانگین سابقه دامداری پاسخگویان ۱۷/۰۷ سال بود. بررسی وابستگی افراد به دام نشان داد که ۷۳/۵ درصد از آن‌ها وابستگی به دام داشتند. در مورد اعضای خانواده، یافته‌ها نشان داد که ۶۴ درصد از پاسخگویان ۵ سال یا بیشتر بودند. حدود ۵۷ درصد از دامداران دام سبک داشتند. تقریباً ۸۸ درصد از مردم در سه سال گذشته نوعی درگیری (سطحی تا عمیق) را تجربه کرده‌اند. این در حالی است که حدود ۱۴ درصد کیفیت مراتع مورد استفاده خود را در وضعیت مطلوبی عنوان کرده‌اند. حدود ۶۸ درصد از آن‌ها در هیچ کلاس آموزشی حفاظت از مراتع شرکت نکرده بودند.

برای اعتبارسنجی در خصوص نتایج به دست آمده در مرحله تحقیق کیفی و تطابق نتایج با متون موجود، یک تحلیل عاملی تأییدی انجام شده است که تلخیص و دسته‌بندی پیامدهای تضاد بر سر بهره‌برداری و مدیریت مراعات را نشان می‌دهد. برای تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم (CFA) از نرم‌افزار روابط ساختاری خطی (LISREL) با روش برآورد بیشینه درست‌نمایی (Maximum Likelihood) استفاده شد. برای شروع CFA، چند متغیره بودن و نرمال بودن داده‌های نظرسنجی بررسی شد. تمام مقادیر کشیدگی کمتر از ۰/۵ بودند و مقادیر مجذور فاصله ماهالانویس (D2) حداقل شواهدی از نقاط پرت را نشان داد که نشان‌دهنده توزیع نرمال داده‌ها است (Byrne, 2010). در نتیجه، از روش حداکثر درست‌نمایی (MLE) برای تخمین مدل استفاده شد. برای ارزیابی اعتبار و برازندگی شاخص علل و پیامدهای تضاد از شاخص‌های برازندگی استفاده شد (جدول ۳).

CFA بر روی نمونه با ۳۶۳ شرکت‌کننده در پیمایش انجام شد. برای ارزیابی روایی و مناسب بودن شاخص پیامدهای تضاد، از شاخص‌های برازش استفاده شد. شاخص‌های برازش زیر و مقادیر مورد انتظار آن‌ها برای ایجاد برازش مدل مناسب اتخاذ شدند: شاخص برازش مناسب $GFI > 0/95$ ، شاخص نیکویی تناسب تعدیل شده $> 0/95$ (AGFI)، شاخص برازش هنجار بتلر-بونت $> 0/90$ (NFI)، شاخص برازش مقایسه‌ای $> 0/90$ (CFI)، شاخص تناسب غیر هنجار $> 0/90$ (NNFI)، شاخص برازش افزایشی $> 0/90$ (IFI)، ریشه میانگین مربعات خطای تقریب $< 0/08$ (RMSEA) و مربع کای با درجه آزادی نرمال شده است $(\chi^2/df) \leq 3$ (df استفاده شد (Valizadeh et al., 2021). نتایج مدل نشان‌دهنده تناسب کافی بین مدل فرضی و داده‌های تجربی است. اطلاعات دقیق در مورد شاخص‌های برازش تحلیل عاملی تأییدی در جدول ۳ دیده می‌شود که همه در وضعیت مناسب قرار دارند.

جدول ۳- شاخص‌های نیکویی برازش مدل اندازه‌گیری برای پیامدهای تضاد

مقدار	شاخص	توضیح
۰/۹۲	GFI	شاخص برازش مناسب
۰/۹۱	AGFI	شاخص نیکویی تناسب تعدیل شده
۰/۹۲	NFI	شاخص برازش هنجار بتلر-بونت
۰/۹۶	IFI	شاخص برازش افزایشی
۰/۹۱	CFI	شاخص برازش مقایسه‌ای
۰/۹۳	NNFI	شاخص تناسب غیر هنجار
۰/۰۶۷	RMSEA	ریشه میانگین مربعات خطای تقریبی
۳۴۲/۵۲	χ^2	مربع کای/مقدار خی دو
۱۳۱	df	درجه آزادی
۲/۵	χ^2/df	مربع کای بر درجه آزادی

منبع: یافته‌های پژوهش

شکل (۱) مدل تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم شاخص اندازه‌گیری پیامدهای تضاد بر سر استفاده از مراعات را با بارهای عامل استاندارد شده نشان می‌دهد. پیامدهای تضاد توسط ۴ عامل و ۱۸ نشانگر نمایش داده شده است. در جدول ۴ بار عاملی استاندارد، مقادیر t و درصد واریانس استاندارد تبیین شده برای تک تک نشانگرهای هر عامل نشان داده شده است. در این مطالعه ۰/۵ به عنوان بار عاملی استاندارد تعیین شد، به این معنی که شاخص‌هایی که بار عاملی

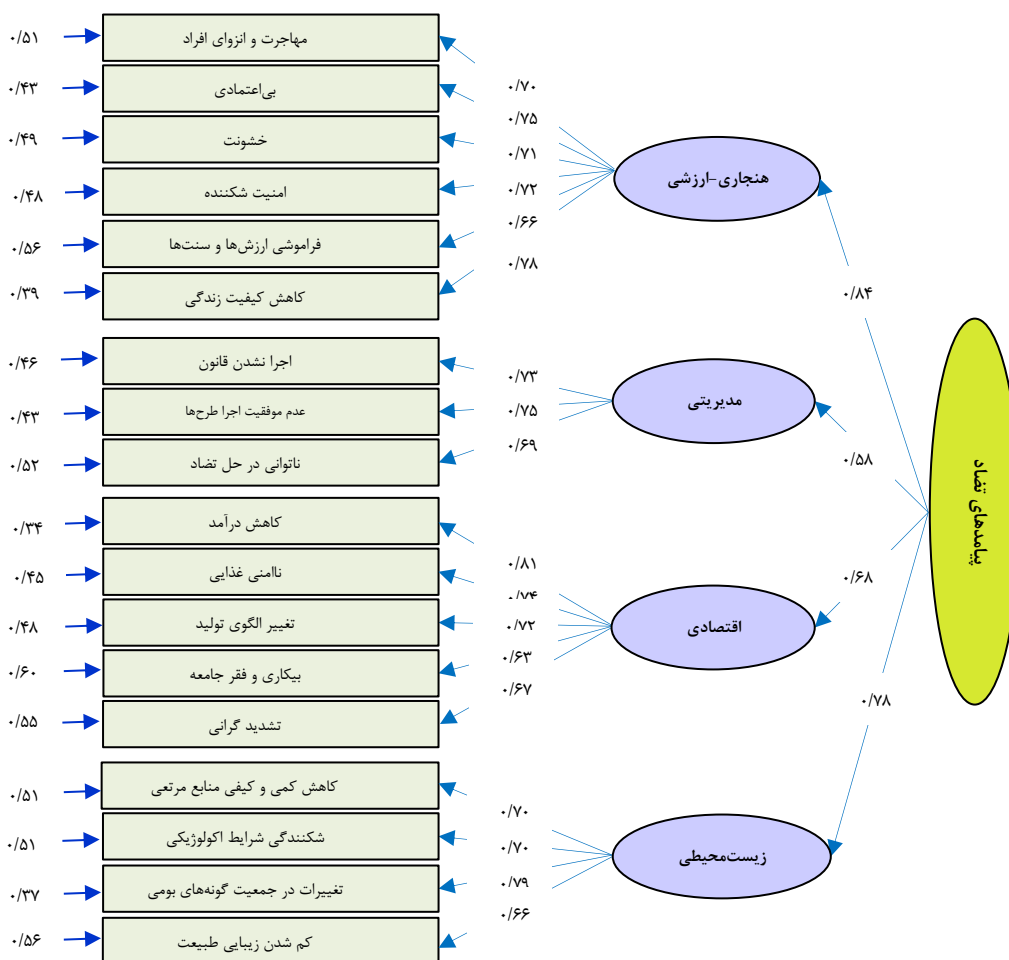
کمتر از ۰/۵ دارند باید از مدل حذف شوند (Haji et al., 2022). اما با توجه به اینکه همه بارهای عاملی بزرگتر از ۰/۵ بودند، هیچ کدام حذف نشدند. بار عاملی مشاهده شده در تمامی موارد مقداری بزرگتر از ۰/۵ است که نشان می‌دهد همبستگی بین متغیرهای مکنون و آشکار قابل قبول است. همان‌طور که مشاهده می‌شود آماره t -value برای تمام روابط نشانگرها با عامل‌های آن‌ها خارج از نقاط بحرانی ۱/۹۶ است که این قضیه نیز همبستگی بین متغیرهای مکنون و آشکار را نشان می‌دهد. با توجه به اینکه اولین نشانگر هر عامل به عدد ۱ ثابت شده است، مقادیر t برای آن‌ها محاسبه و گزارش نشده است.

پس از ارزیابی برازش مدل، پایایی و روایی مدل مورد ارزیابی قرار گرفت. جدول ۴ نتایج پایایی و روایی برای عامل‌های مدل (متغیرهای مکنون) را نشان می‌دهد. پایایی مدل با استفاده از مقادیر آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR) ارزیابی شد. همان‌طور که در جدول ۳ نشان داده شده است، مقادیر آلفای کرونباخ برای همه عامل‌ها بیشتر از آستانه پیشنهادی ۰/۷ بود و مقادیر CR برای همه عامل‌ها از مقدار توصیه شده ۰/۷ فراتر رفت (Hair et al., 2010) که نشان‌دهنده سازگاری کافی بین هر عامل با نشانگرهای آن است. همچنین از شاخص میانگین واریانس استخراج شده (AVE) جهت بررسی روایی همگرا مدل (CFA) استفاده شد. این شاخص مقدار واریانس را که یک متغیر پنهان از نشانگرهایش به دست می‌آورد را اندازه می‌گیرد (Fornell & Larcker, 1981). همان‌طور که در جدول ۴ نشان داده شده است، مقادیر AVE برای همه عوامل بیشتر از آستانه پیشنهادی (۰/۵۰) بود، که اعتبار همگرایی رضایت بخشی را نشان می‌دهد.

جدول ۴- خلاصه‌ای از یافته‌های مدل اندازه‌گیری برای پیامدهای تضاد

عامل/بعد	شاخص	بار عاملی	t- Value	ضریب استاندارد شده (γ)	t- Value	CR	AVE
هنجاری- ارزشی	مهاجرت و انزوای افراد	۰/۷۰	--	۰/۸۴	۸/۵۵	۰/۸۶	۰/۵۲
	بی‌اعتمادی	۰/۷۵	۷/۹۹				
	خشونت	۰/۷۱	۷/۷۳				
	امنیت شکننده	۰/۷۲	۷/۷۷				
اقتصادی	فراموشی ارزش‌ها و سنت‌ها	۰/۶۶	۶/۸۰	۰/۶۸	۸/۶۸	۰/۸۴	۰/۵۱
	کاهش کیفیت زندگی	۰/۷۸	۸/۲۱				
	ناامنی غذایی	۰/۸۱	--				
	تغییر الگوی تولید	۰/۷۴	۷/۹۱				
محیط‌زیستی	بیکاری و فقر جامعه	۰/۷۲	۷/۶۵	۰/۷۸	۹/۷۰	۰/۸۰	۰/۵۰
	تشدیدگرانی	۰/۶۳	۷/۰۱				
	کاهش درآمد	۰/۶۷	۷/۴۱				
	کاهش کمی و کیفی منابع مرتعی	۰/۷۰	--				
مدیریتی	شکندگی شرایط اکولوژیکی	۰/۷۰	۱۰/۱۸	۰/۵۸	۷/۲۸	۰/۷۶	۰/۵۲
	تغییرات در جمعیت گونه‌های بومی	۰/۷۹	۱۱/۳۹				
	کم شدن زیبایی طبیعت	۰/۶۶	۹/۷۳				
	اجرا نشدن قانون	۰/۷۳	--				
	عدم موفقیت اجرا طرح‌ها	۰/۷۵	۸/۴۶				

مدل نهایی تحلیل عاملی مرتبه دوم پیامدهای تضاد بر سر بهره‌برداری از مراتع، بر اساس ضرایب استاندارد در شکل ۱ نشان داده شده است. بر این اساس، شناسایی و اعتبارسنجی پیامدهای تضاد بر سر بهره‌برداری از مراتع ۴ عامل پنهان را نشان داد. نتایج نشان داد که این عوامل نهفته توانایی بالایی در محاسبه پیامدهای تضاد را دارا هستند.

$\text{Chi-Square}=342/52, \text{df}=131, \text{P-value}=0/000, \text{RMSEA}=0/067$

شکل ۱. تحلیل عاملی تأییدی پیامدهای تضاد بر اساس ضرایب استاندارد

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

رقابت بر سر بهره‌برداری و مدیریت مراتع به یکی بزرگ‌ترین چالش‌های پیش روی جوامع در چند دهه اخیر تبدیل شده است. در چنین شرایطی ضرورت پرداختن به پیامدهای خطرناک آن‌که در قالب تضاد بین ذینفعان مختلف نمایان شده است، بسیار مهم جلوه می‌کند. این ضرورت از آنجا ناشی می‌شود که ذینفعان مختلف بهره‌بردار از مراتع اعم از دامداران، سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیران، متصدیان و عوامل ترویج کشاورزی باید اطلاعات دقیق و درستی از

وضعیت مراتع و زمین‌ها و پیامدهای تضاد داشته باشند. چراکه از ضرورت‌های مدیریت تضاد آگاهی از پیامدهای آن است؛ بنابراین، در پژوهش حاضر مهم‌ترین پیامدهای تضاد در بهره‌برداری و مدیریت مراتع شناسایی و مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس نتایج به دست آمده، عوامل "هنجاری-ارزشی"، "محیط‌زیستی"، "اقتصادی"، و "مدیریتی" به ترتیب از جمله مؤثرترین پیامدهای تضاد بودند. در این راستا پیشنهاد می‌شود جهت مدیریت و کاهش تضادها و به طبع آن حفاظت از مراتع، این عوامل به‌طور جدی مورد توجه برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و متولیان امور حفاظت از منابع طبیعی قرار بگیرند.

عامل هنجاری-ارزشی مهم‌ترین پیامدهای تضاد را در بهره‌برداری مراتع استان آذربایجان غربی به تصویر می‌کشد. نتایج نشان داد که از نظر شرکت‌کنندگان در این مطالعه مهاجرت و انزوای افراد، بی‌اعتمادی، خشونت، شکننده بودن امنیت، فراموشی ارزش‌ها و سنت‌ها و کاهش کیفیت زندگی از جمله پیامدهای تضاد هستند. مطالعات انجام شده حاکی از آن است که مسائل اجتماعی هم می‌تواند علل تضاد بین افراد باشد و هم از پیامدهای مهم آن به شمار رود (Kraaij & Milton, 2006; Jouanjan et al., 2014; Wassie, 2020; Bijani et al., 2020). این یافته این موضوع را برجسته می‌کند که ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر جامعه نه تنها بی‌ارتباط با نحوه بهره‌برداری و مدیریت مراتع نیست، بلکه می‌تواند تأثیر مثبت یا منفی بر آن نیز داشته باشد. بنابراین، توجه ویژه به هنجارها و ارزش‌های جامعه به‌ویژه مردم محلی می‌تواند به مدیریت تضاد بین آنان کمک کند. بر این اساس، به‌منظور کاهش پیامدهای هنجاری-ارزشی در بهره‌برداری و مدیریت مراتع، پیشنهاد می‌گردد متولیان امور مرتع‌داری زمینه مشارکت همه ذینفعان به‌ویژه جامعه محلی را فراهم آورند. برای رسیدن به این مهم، بازگشت به ارزش‌ها و سنت‌های دیرینه جامعه در مدیریت منابع طبیعی می‌تواند مفید واقع شود. چراکه قرن‌ها جامعه محلی بر اساس عرف و سنت خود به‌خوبی مراتع را مدیریت کرده‌اند. اثر تضاد بین ذینفعان مختلف به شکل تخریب بیشتر مراتع نمود پیدا می‌کند. طبق نتایج دومین پیامد مهم تضاد بر سر بهره‌برداری از مراتع پیامدهای محیط‌زیستی بودند. از این رو، کاهش کمی و کیفی منابع مرتعی، شکنندگی شرایط اکولوژیکی و جوی، تغییرات در جمعیت گونه‌های بومی و کم شدن زیبایی طبیعت از بارزترین پیامدهای محیط‌زیستی تضاد بودند. این موارد مختلف، دارای اثرات متقابل بوده و در مناطق مختلف، تأثیرات متفاوتی بر انسان و مؤلفه‌های زیستی مراتع خواهند داشت. نتایج مطالعات بین‌المللی نیز یافته‌های تحقیق را تأیید می‌کنند (Jouanjan et al., 2014; Wassie, 2020; Bijani et al., 2020). یکی از دلایل بالقوه تضاد و عدم تأکید بر اهمیت مسئله محیط‌زیست مراتع، تغییر کاربری و کاهش کمیت مراتع است. تغییر کاربری مراتع به‌ویژه در جوامع محلی بیشتر در زمینه توسعه زمین‌های کشاورزی نمود پیدا کرده است. بر این اساس، بخش کشاورزی باید افزایش تولید و سایر اهداف اقتصادی خود را فقط در زمین‌های دایر فعلی، جستجو کند و پیگیر افزایش سطح زمین‌های کشاورزی از طریق تغییر کاربری اراضی طبیعی کشور نباشد. تغییر اقلیم و بحران کمبود آب، اهمیت این رویکرد را به‌شدت، تأکید می‌کند. به‌طور جدی باید این نکته را مورد توجه قرارداد که نابودی منابع طبیعی از نظر محیط‌زیستی منجر به نابودی تمامی مواهب طبیعی می‌گردد؛ بنابراین توصیه می‌شود که جهت کم کردن اثرات و پیامدهای محیط‌زیستی تضاد، سازگاری فراوان جامعه مدنی، نهادها، تکنولوژی، آموزش و مدیریت مورد توجه مضاعف قرار بگیرد.

با توجه به یافته‌های تحقیق، سومین پیامد تضاد بر سر بهره‌برداری از مراتع عوامل اقتصادی می‌باشند که مورد مطالعه قرار گرفت. طبق نتایج مسائلی همچون کاهش درآمد، ناامنی غذایی، تغییر الگوی تولید، بیکاری و فقر جامعه و تشدیدگرانی از پیامدهای تضاد هستند. اهمیت مسائل اقتصادی در مطالعات (Kraaij & Milton, 2006; Göl et al.,)

نابودی مراتع را در پی خواهد داشت. روند تخریب مراتع و از بین رفتن پوشش گیاهی آن در سال‌های گذشته بهره‌برداران را از لحاظ اقتصادی در تنگنا قرار داده است. این مسئله از یکسو منجر به کاهش جمعیت دامی و در نتیجه تولیدات و فرآورده‌های دامی شده است و از سوی دیگر امنیت غذایی کشور را با تهدید جدی روبرو خواهد کرد؛ بنابراین توصیه می‌شود برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران به این مهم توجه ویژه‌ای داشته باشند. توجه به مسائل اقتصادی و معیشت بهره‌برداران می‌تواند عواقب ناخوشایند تضاد بر سر بهره‌برداری از مراتع را تقلیل دهد. تأمین نهاده‌های دامی موردنیاز دامداران می‌تواند فشار وارد بر مراتع را کم کرده و در نتیجه به کاهش تضادها در بهره‌برداری و مدیریت مراتع کمک شایانی بکند.

در نهایت، نتایج مشخص کرد که عوامل مدیریتی از دیگر پیامدهای تضاد بر سر استفاده از مراتع هستند. اجرا نشدن قانون، عدم موفقیت اجرای طرح‌های مرتع‌داری و ناتوانی در حل تضاد بین ذینفعان مختلف در مدیریت مراتع از عمده پیامدهای تضاد بودند. این نتیجه هم سو با نتایج مطالعات سایر محققان (حسین زاده و همکاران، ۱۳۹۷؛ Göl et al., 2011; Bijani et al., 2020) می‌باشد. از آنجا که مراتع به صورت مشترک مورد استفاده عموم قرار می‌گیرد بنابراین مدیریت آن را با چالش روبرو می‌کند. مدیریت ضعیف مراتع از یکسو تخریب و نابودی روزافزون عرصه‌های طبیعی را به دنبال داشته و از دیگر سو تضادهای بین بهره‌برداران مختلف را اجتناب‌ناپذیر می‌کند. بایستی به این نکته توجه نمود که تضاد به خودی خود وجود دارد و پدیده‌ای انکارناپذیر است. لذا، هنر جامعه مدیریت کردن تضاد است نه حذف کامل آن. بر این اساس پیشنهاد می‌شود که مسئولان، برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران در بخش منابع طبیعی با استفاده از راهبردهای مدیریتی، تضاد بین ذینفعان مختلف را به حداقل برسانند. ایجاد و حمایت از تعاونی‌های مرتع‌داری و تشکل‌های محلی می‌تواند نقش مؤثری در مدیریت مراتع ایفا کنند. استفاده از ظرفیت روشنگری و آموزشی این سازمان‌های مردم‌نهاد یک راه کم‌هزینه جهت مدیریت پایدار مراتع خواهد بود.

منابع

۱. اداره کل محیط‌زیست استان آذربایجان غربی. ۱۴۰۰. محیط‌زیست در آینه رسانه. گزارش سرشماری پرندگان استان آذربایجان غربی. ارومیه.
۲. بیژنی، م. و حیاتی، داریوش. ۱۳۹۲. کاربرد نگرش‌های ارزشی زیست‌محیطی در واکوی تضاد آب: مورد مطالعه شبکه آبیاری سد درودزن. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۹ (۱): ۸۳ - ۱۰۲.
۳. حاجی، ل. ولی‌زاده، ن. و فاطمی، م. ۱۳۹۸. شناسایی و تحلیل موانع به‌کارگیری اطلاعات و پیش‌بینی‌های هواشناسی توسط کشاورزان: یک تحلیل کیفی - کمی. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران. (۲): ۳۱-۴۴.
۴. حسین زاده، ع. حیدری، ق. معماری، م. و مولایی، م. ۱۳۹۷. سنجش پایداری بوم‌شناختی در مراتع بیلاقی: مطالعه موردی چهار سامان عرفی عشایر شاهسون مشکین‌شهر. فصلنامه روستا و توسعه، ۲۱ (۴): ۶۹ - ۸۸.
۵. سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان غربی. ۱۳۹۷. سالنامه آماری کشاورزی. اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان آذربایجان غربی: ارومیه.
۶. سعیدی‌گراغانی، ح. حیدری، ق. بارانی، ح. و علوی، ز. ۱۳۹۲. بررسی مشکلات مدیریت پایدار مراتع حوزه‌های آبخیز از دیدگاه بهره‌برداران (مطالعه موردی: مراتع بیلاقی دماوند شهرستان آمل). نشریه مرتع و آبخیزداری، مجله منابع طبیعی ایران، دوره ۶۶، شماره ۲: ۱۷۷ - ۱۸۶.

7. Alipour, H., & Arefipour, T. (2019). Rethinking potentials of Co-management for sustainable common pool resources (CPR) and tourism: The case of a Mediterranean island. *Ocean & Coastal Management*, 104993.
8. Antonioni, D. (1998). Relationship between the big five personality factors and conflict management styles. *International journal of conflict management*, 9(4), 336-355.
9. Biggs, R., Simons, H., Bakkenes, M., Scholes, R. J., Eickhout, B., van Vuuren, D., & Alkemade, R. (2008). Scenarios of biodiversity loss in southern Africa in the 21st century. *Global Environmental Change*, 18(2), 296-309.
10. Bijani, M., Hayati, D., Azadi, H., Tanaskovik, V., & Witlox, F. (2020). Causes and consequences of the conflict among agricultural water beneficiaries in Iran. *Sustainability*, 12(16), 6630.
11. Blanco, E., Donoso, G., Camus, P., & Hidalgo, R. (2019). The Beginnings of the Tragedy of the Commons in Chile: analysis of water-conflicts from colonial times.
12. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
13. Byrne, B. M. (2010). Structural equation modeling with AMOS: basic concepts, applications, and programming (multivariate applications series). New York: Taylor & Francis Group, 396, 7384.
14. Clark, V. L. P., & Creswell, J. W. (2008). The mixed methods reader. Sage Publications, Inc.
15. Cloke, K., & Goldsmith, J. (2011). Resolving conflicts at work: Ten strategies for everyone on the job. John Wiley & Sons.
16. Creswell, J. W., Plano Clark, V. L., Gutmann, M. L., & Hanson, W. E. (2003). An expanded typology for classifying mixed methods research into designs. A. Tashakkori y C. Teddlie, *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*, 209-240.
17. Ellis, E. C., & Ramankutty, N. (2008). Putting people in the map: anthropogenic biomes of the world. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 6(8), 439-447.
18. FAO. (2013). Management of grasslands, rangelands and forage crops. Retrieved from <http://www.fao.org/agriculture/crops/corethemes/theme/spi/scpihome/managingecosystems>.
19. Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50. <https://doi.org/10.1177/002224378101800313>.
20. Göl, C., Özedn, S., & Yilmaz, H. (2011). Interactions between rural migration and land use change in the forest villages in the Gökçay Watershed. *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*, 35(3), 247-257.
21. Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., & Anderson, R.E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. Pearson Prentice Hall, New Jersey.
22. Haji, L., & Hayati, D. (2022). Analysis of Internal Processes of Conflict Behavior among Iranian Rangelands Exploiters: Application of Environmental Psychology. *Frontiers in Psychology*. 13.1-16.
23. Haji, L., & Hayati, D. (2023). Causes of Conflict in Rangelands Exploitation: Evidence from Iran. *Journal of agricultural science and technology*. 25(4), 785-801.
24. Haji, L., Valizadeh, N., & Hayati, D. (2020). The role of local communities in sustainable land and forest management. In *Spatial Modeling in Forest Resources Management: Rural Livelihood and Sustainable Development* (pp. 473-503). Cham: Springer International Publishing.
25. Haji, L., Valizadeh, N., & Karimi, H. (2022). The effects of psychological capital and empowerment on entrepreneurial spirit: The case of Naghadeh County, Iran. *International Journal of Finance & Economics*, 27(1), 290-300.

26. Haji, L., Hayati, D., Rezaei-Moghaddam, K., & Ghanbarian, G. A. (2023). Toward co-management of Iran's rangelands: Combining stakeholder analysis and social networks analysis. *Global Ecology and Conservation*, 46, e02572.
27. Hileman, J., Hicks, P., & Jones, R. (2016). An alternative framework for analysing and managing conflicts in integrated water resources management (IWRM): linking theory and practice. *International Journal of Water Resources Development*, 32(5), 675-691.
28. Jouanjean, M. A., Tucker, J., & te Velde, D. W. (2014). Understanding the effects of resource degradation on socio-economic outcomes in developing countries. Overseas Development Institute, London, UK.
29. Kotter, J. P. (2012). *Leading change*. Harvard business press.
30. Kraaij, T., & Milton, S. J. (2006). Vegetation changes (1995–2004) in semi-arid Karoo shrubland, South Africa: effects of rainfall, wild herbivores and change in land use. *Journal of Arid Environments*, 64(1), 174-192.
31. Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610
32. Lee, K. L. (2008). An examination between the relationships of conflict management styles and employees' satisfaction. *International Journal of Business and Management*, 3(9), 11-25.
33. Nordby, H. (2018). *Management and Conflict Resolution: Conceptual Tools for Securing Cooperation and Organizational Performance*. In *Organizational Conflict*. IntechOpen.
34. Petursdottir, T., Baker, S., & Aradottir, A. L. (2020). Functional silos and other governance challenges of rangeland management in Iceland. *Environmental Science & Policy*, 105, 37-46.
35. Robbins, S., & Judge, T. (2013). *Organizational behavior* (15th ed.). USA: Pearson as Prentice Hall
36. Savari, M., Damaneh, H. E., & Damaneh, H. E. (2022a). Factors involved in the degradation of mangrove forests in Iran: A mixed study for the management of this ecosystem. *Journal for Nature Conservation*, 66, 1-17.
37. Savari, M., Naghibeiranvand, F., & Asadi, Z. (2022b). Modeling environmentally responsible behaviors among rural women in the forested regions in Iran. *Global Ecology and Conservation*, 35, e02102.
38. Sharafatmandrad, M., & Mashizi, A. K. (2020). Visual value of rangeland landscapes: A study based on structural equation modeling. *Ecological Engineering*, 146, 105742.
39. Sircely, J., Conant, R. T., & Boone, R. B. (2019). Simulating rangeland ecosystems with G-Range: model description and evaluation at global and site scales. *Rangeland Ecology & Management*, 72(5), 846-857.
40. Sun, Q. (2007). *Rebuilding common property management: A case study of community-based natural resource management in rural Guizhou, China*. Wageningen Universiteit, Wageningen, NL.
41. Valizadeh, N., Haji, L., Bijani, M., Fallah Haghghi, N., Fatemi, M., Viira, A.-H., Parra-Acosta, Y.K., Kurban, A., & Azadi, H. (2021). Development of a scale to remove farmers' sustainability barriers to meteorological information in Iran. *Sustainability*, 13(22), 1-18.
42. Wassie, S. B. (2020). Natural resource degradation tendencies in Ethiopia: a review. *Environmental Systems Research*, 9(1), 1-29.
43. Yiu, K. T., & Cheung, S. O. (2006). A catastrophe model of construction conflict behavior. *Building and environment*, 41(4), 438-447